

Պէտք է Մայիս քսաներկու քին, ժամը մէկին, կ'իմացնէ որ կնդրիտի պաշարին կէսը սպառած է: Ուստի, կացութիւնը ստուգելու համար պէտք է երկիր իջնել, բան մը՝ որ օդոյ մէջ անկարելի է, մանաւանդ նաւարկութեան մեր յատուկ պայմաններուն մէջ, բեւեռին այնքան մօտ:

Երկիր իջնելու նպատակով կէտի մը վրայ կը գտնուինք, Ռիսըր — Լարսըն կը հարցնէ թէ իջնենք. ես կը վախճամ որ մեր երկիր իջնելէն ու այն կէտին հաս-

նելէն առաջ՝ սառնեղէն պատերը սեղմուին: Հարիւր մեղր բարձրութեան կ'իջնենք զննելու համար, և որովհետեւ սառույցին երևոյթը մեր նպատակին հասնելու կարեւրութիւն ընծայել կը թուի, տասը մեղր բարձրութեամբ կը սաւառնինք, և Ռիսըր — Լարսըն հովին ուղղութեամբ կ'իջնենք գործիքը՝ անգամ մըն ալ այն կէտին վրայէն անցնելու նպատակով:

(Շարունակելի)

ՌՈՍԼՑ ԱՄՈՒՆՏՈՐԸ

Քրդ. Հ. ՍՐԱԳՈՒՆ ՌԱՌԵՆՃԱՅԵՆ

ՀԱՅ ՆՈՐԱԳՈՅՆ ԿՕՄՊՕԶԻՏՈՐՆԵՐ

(20-րդ դար)

Ա. — Ա.Լ.Ե.ՔՍԱՆԴՐ ՍՊԵՆԴԻԱՐԵԱՆ

I. Կոմպոզիտորը

Քսաներորդ դարի ամենանշանաւոր հայ կոմպոզիտորներից մէկն է Ա. Սպենդարեանը, որ իր տաղանդի ոյժով և երաժշտական լուրջ գիտական պատրաստութեամբ զբաւել է արդէն ամենախիստ էսթէտ քննադատների ուշադրութիւնը:

Քսան և հինգ երկար ու ձիգ տարիներից ի վեր ծառայում է նա երաժշտական ֆրոնտում, միշտ հաւատարիմ մնալով արեւստի սրբազան դրօշին: Այդ ցան և հինգ երկար տարիների ընթացքում հիւսել է նա երաժշտական թանկագին նւագներ, որոնք այսօր տեղ են բռնում ոչ միայն Մօսկւայի և Պետերբուրգի, այլ և խորհրդային բոլոր երկիրների սիմֆոնիզական համերգներում:

Այդ ստեղծագործութիւնները, որոնք զբաւած են արեւելեան թէմայով, իրենց ամբողջութեամբ ու երանգներով սիմպօլն են արեւելեան, զխաւորապէս Ղրիմի թաթարական և հայկական երաժշտութեան:

Այդ արեւելականութիւնը ոչ միայն գեղարեստական է, այլ և անկեղծ, բնական, թարմ և զուենդ: Այդ տեսակէտից ահա Սպենդարեանն եղակի է:

Երաժշտական աշխարհում եղել են բազմաթիւ երաժշտագրողներ, որոնք փորձել են արեւելեան կօլօրիտը (երանգը, զունագեղութիւնը) կարմիր թելի նման անցկացնել իրենց երգերի մէջ, բայց նրանք այնքան էլ աշողութիւն չեն ունեցել, իրբեւ բնորոշ փաստ յիշատակենք միայն Ռուբէն Շտայնը, որ աշխատել է իր «Գիւնի» մէջ դրոշմել արեւելեան կնիքը, բայց նա չի կարողացել հասնել իր կէտ-նպատակին:

Ա. Սպենդարեանն առաջինն է, որ երաժշտութեան մէջ մտնում է արեւ-

լեան կօլորիտը, իր նուրբ և տիպիքական գծերով: Դա նրա ամենաթնորոշ առանձնայատկութիւնն է և հէնց այդտեղ էլ կայանում է նրա ամենամեծ արժանիքը:

II. Նրա կեանքն ու գործունէութիւնը ¹:

Ալ. Սպենդիարեանը ծնւել է 1871 թ. Հոկտեմբեր 20ին Տաւրիկեան նահանգի Նեպր գետի ափում փռած Կախովկա աւանում, մի հարուստ հայ վաճառականի տանը: Նրա մէջ երաժշտութեան սէրը զարթնում է դեռ ևս մանկութեան շրջանում: Դեռ երեք տարեկան հասակում նա ցոյց է տալիս ընդունակութիւն դէպի գեղարւեստն առհասարակ, մինչև իսկ զբաւելով ծովանկարիչ Ալվազովսկու ուշադրութիւնը:

Նրա երաժշտական զարգացման գործում նշանակալից դեր է խաղում իր մայրը, որ գերազանց դաշնակահար էր: Նա իր դաշնամուրի նազնեբով հինգ տարեկան մանուկի սրտում զարթեցնում է երաժշտութեան սէրը և միաժամանակ անձամբ առաջ տանում նրա երաժշտական կրթութիւնը: Ալեքսանդրն երկար ժամանակ նստում է մօր դաշնամուրի առաջ և նազգում իրեն դուր եկած և լսած մէլօդաները: Այդպիսով ընտանեկան միջավայրում ստանում է նա բազմերանգ տրպաւորութիւններ և այդտեղ էլ վառւում է նրա սրտում երաժշտութեան սիրոյ բոցը:

1882 թւին Ալեքսանդրի ծնողները տեղափոխւում են Գլխի Սիմֆերոպօլ քաղաքը, ուր նա մտնում է տեղական գիմնազիան և վերջացնում 1890 թւին: Այդ դպրոցը սակայն նրա երաժշտական զարգացման գործում առանձին մի դեր չի կատարում: Նոյն շրջանում նա տանն առնում է պիանօֆորտէի (դաշնամուրի) և ջութակի առանձին դասեր և կարճ ժամանակամիջոցում զգալի առաջադիմութիւն է ցոյց տալիս: Այդ ժամանակաշրջանում էլ նա ծանօթանում է տեղական թաթար ժողովրդական երգերի հետ, որոնք նրա վրայ խոր տպաւորութիւն են թողնում: Այդ ազդեցութիւնների ներքոյ յօրինում է նա պարբերակ և քայլերգեր:

Այնուհետև Սպենդիարեանի առաջ բացւում է մի նոր աշխարհ: Գիմնազիան վերջանելուց յետոյ անցնում է Մօսկւա և մտնում համալսարանի իրաւաբանական ֆակուլտետը: Համալսարանում ստանում է նա երաժշտական բազմազան տպաւորութիւններ, առանձնապէս ազդում է նրա վրայ ուսանողական 70 հոգուց բաղկացած սիմֆոնիկ նազախումբը, որին մասնակցում է նա իբրեւ առաջին ջութակ նազող: Նա համալսարանում միաժամանակ շարունակում է իր կօմպօզիտօրական փորձերը, որոնց լուրը հասնում է Ն. Ս. Կլենօպկուն (Թիֆլիսի երաժշտական դպրոցի նախկին վարիչը), որ ղեկավարում էր ուսանողական նազախումբը: Կլենօպկին ծանօթանալով նրա մի երաժշտական գործի հետ, խորհուրդ է տալիս լրջօրէն պարապելու երաժշտութեան թօրիայով: Սպենդիարեանը որոշ տատանումներից յետոյ Կլենօպկու մօտ հիմնաւորապէս ուսումնասիրում է երաժշտութեան թօրիան: Մօսկւայում յաճախում է նաեւ կօնցէրտները, օպերաները և շատ անգամ իր ջութակով մասնակցում համերգներին: Նոյնպէս նա շարունակ շփման մէջ է մտնում Մօսկւայի գեղարւեստասէր ընտանիքների հետ, որոնք յաճախակի կազմում են երաժշտական երեկոյթներ և նազում երաժշտական առաջնակարգ կտորներ: Այդպիսի միջավայրում նա ստանում է երաժշտական բովանդակալից տպաւորութիւններ:

1. Կենսագրական տեւելներ տւել է մեզ հէնց ինքը՝ կօմպօզիտօրը, իսկ ցննդատական տեղեկութիւնները ձեռք են բերել ուսուսկան և հայկական թերթերից, Ա. Ե.

Մօսկվայում ուսանում է նա եօթը երկար տարիներ և միայն երկու տարի ընդհատում է կլինիզսկու բացակայութեան պատճառով:

1896 թւին կլինիզսկու խորհրդով նա Մօսկվայից անցնում է Պետերբուրգ (այժմ Լենինգրադ) և տաղանդաւոր ուսուցիչներով ու Պետերբուրգի Կոնսերւատ.

Քրօֆէտօր Ալեքսանդր Սպենդիարեան

տօրիայի բրօֆէտօր Ռիմսկի-Կօրսակովի մօտ շարունակում է երաժշտութեան թէօրիայի դասերը. Կօրսակովն իր ցուցմունքներով խոր ազդեցութիւն է թողնում նրա վրայ: Պարապմունքները տեսում են 1896-1900 թւականը:

1900 թւին Սպենդիարեանն աւարտում է Պետերբուրգի Կոնսերւատօրիան և իբրեւ քննական շարադրութիւն գրում « Կօնցերտային ուվերտիւրա » (երաժշտական նախերգանք) մեծ սիմֆոնիկ օրկէստրի համար: Այդ ուվերտիւրան առաջին անգամ

նւագում են Պաւլովսկու քաղաքում (Պետերբուրգի մօտ), Կալէնի դեկավարու-
թեամբ, Այդ օրւանից էլ սկսում է նրա երաժշտական գործունէութիւնը:

1901 Ռուսիայի Սպենդիարեանը Պետերբուրգից անցնում է Եւաթա և ամուս-
նանում: Եւաթան դառնում է նրա երկրորդ Հայրենիքը և միաժամանակ նրա
երաժշտական ստեղծագործութիւնների գլխաւոր կենտրոնը, Այդտեղ է գրում նա
իր ամենաառաջին երաժշտական լաւագոյն գործերը, որոնց առաջին անգամ նւագ-
ում են տեղական սիմֆոնիքական օրկէստրում: Այդ օրւանից էլ նա յայտնի է
դառնում իբրև շնորհալի կոմպօզիտօր:

Մի հանգամանք սակայն աւելի է հռչակում նրա անունը: Եւաթան լինելով
ծովափնեայ նշանաւոր կենտրոն, Ռուսաստանի գլխաւոր քաղաքներից օդափոխու-
թեան են գալիս այնտեղ յայտնի կոմպօզիտօրներ — Կլադունով, Գեդաբ — Փիւլի,
Պլուսնֆելտ, որոնք համընդհանրում լսելով նրա երաժշտական գործերը, առաջար-
կում են աւելի մեծ կենտրոններում եւս նւագել: Այնուհետև Սպենդիարեանի
ստեղծագործութիւնները դառնում են Մօսկւայի և Պետերբուրգի սիմֆոնիքական
համերգների առաջնակարգ կտորները: Շատ անգամ արեւստագէտն երկու — երեք
ամսով անցնում է Պետերբուրգ, երբեմն էլ Մօսկւա և ինքն է դեկավարում օր-
կէստրը: Շնորհիւ այդ հանգամանքի նա մեծ ժողովրդականութիւն է առանում:
հրատարակիչները լոյս են ընծայում նրա գործերը, որոնք նւագում են նաեւ
Եւրոպայում և Ամերիկայում:

Սպենդիարեանի այդ շրջանի ստեղծագործութիւնները գերազանցօրէն կրում
են ռուսական շփոխի արդեցութիւնը:

Այնուհետև թեւակոխում է նա իր երաժշտական կեանքի երկրորդ շրջանը:

Այդ շրջանում նա հակում է դէպի արեւելեան երաժշտութիւնը: Այդ հան-
գամանքն ունի իր զրդապատճառը: Ուղիղ տասնըօթը երկար տարիներ ապրելով
Ղրիմում, շրջում է թաթարական գլխաւոր գաւառներն ու զիւղերը և հաւաքում
թաթար ժողովրդական երգերը, լէզէնդաները և մշակում: Այդ ուղղութեամբ է
գրում նա յայտնի «Ղրիմի եկիզները» և միաժամանակ ստեղծագործում է ա-
րեւելեան ոգով ինքնուրոյն երգեր և լէզէնդաներ օրկէստրի և դաշնամուրի համար:
Նոյն ոգով էլ նա գրում է իր գլուխ — գործոցը՝ «Երեք արմառնի» (խօսք Պուշ-
կինի) սիմֆոնիկ նկարը, որից ռուս յայտնի Բալետի Մաստէր՝ Ֆօկինը 1912 թւին
մշակում է մի բալետ և նրա երաժշտութիւնով Բերլինում ներկայացնում: Այդ
առիթով Սպենդիարեանն անցնում է Բերլին: Բալետը լաւ սպաւորութիւն է թող-
նում գերման գեղարուեստաւոր հասարակութեան վրայ, իսկ ժամանակակից Թեր-
թերը նւիրում են գնահատական էջեր: Այնուհետև Սպենդիարեանը Բերլինից անց-
նում է Պետերբուրգ, ապա Եւաթա:

1916 թւին գնում է նա Թիֆլիս և տալիս է մի շարք համերգներ, որոնք
հասարակութեան կողմից մեծ ընդունելութիւն են գտնում: Թիֆլիսում նրա ստեղ-
ծագործութիւնների համար բացւում է մեծ ասպարէզ և նա ձգտում է աւելի լուրջ
և խոշոր երաժշտական գործեր յօրինել: Այդ միջավայրում նա առանձին սիրով
ուսումնասիրում է հայկական ժողովրդական երգերը և հետաքրքրւում հայ գեղար-
ւեստական զրական օպերա գրելու իդէան:

1916 թւի աշնան տեղափոխւում է Թէոդոսիայի մօտ գտնուող ծովափնեայ
Սուդակ աւանը, ուր ապրում է մինչև 1924 թւականը: Ղրիմում տիրող քաղա-
քացիական կոսկիները և ընդանին ծանր հանգամանքները թոյլ չեն տալիս նրան
նւիրելու իր սիրած իդէան՝ օպերայի երաժշտական ստեղծագործութեան: Բեղա-
փոխութեան ամբողջ շրջանում նա Սուդակում մնում է համարեայ կղզիացած և

միայն 1918 թվի Յունիսին սկսում է գրել իր օպերան, որից կազմում է նախ երեք մեծ կտորներից բաղկացած մի մեծ սուիտա: 1923-24 թ. աշխատում է նա զլխաւորապէս օպերայի վրայ և գրում մի շարք նոր կտորներ օրկէստրի, խմբի և սօլօ երգեցողութեան համար: Նոյն ժամանակաշրջանում նա ականդմի. քական ֆիլարմոնիայի (երաժշտասէրների) կողմից հրաւիրւում է Պետրոգրադ և իր ստեղծագործութիւններով մի մեծ սիմֆոնիկ համերգ է տալիս, որ մեծ գեղարուես. տական յաջողութիւն է ունենում:

Նոյն կօնցէրաը Յունարին տալիս է նա Մօսկւայում: Մամուլը և գեղար. ւեստասէր հասարակութիւնն ընդունում են նրան շատ սիրալիբ կերպով:

Նոյն թվի հոկտեմբերին Սպենդիարեանը Լուսժողկոմատի կօմիսար Ասքանազ Մուսեանի հրաւերով անցնում է Երեւան և նւիրում կօնսերատօրիայի երաժշ. տական աշխատանքներին: Երեւանում նա առաջին հերթին աշխատում է վերջացնել «Ամաստա» ինստրումէնտովկան, որ օպերան ամբողջապէս պատրաստ լինի մինչև գարուն: Առանձին սիրով ուսումնասիրում է նաև հայ կնիցաղը և հայ ժողովրդ. զական երգը:

— «Ես կ'աշխատիմ ուսումնասիրել հայկական երգը, ասում էր նա մեզ, որ հիմք պիտի դարձնեմ իմ ուսպաց սիմֆոնիքական պատկերների համար: Ես մտադիր եմ փանապարհորդութիւն կատարել Հայաստանի սահմաններում, հայ կեանքին ու կեն. ցաղին ծանօթանալու նպատակով, աչքի տեսչ ունենալով այն հանգամանքը, որ հայկական իգո բմբանում ինն ճնարատրութիւն կտայ անցի հեշտ կերպով արտաւ. յայտելու մի ստեղծագործութիւնների մէջ հայկական կոչութարան և կեանքը: Հայկական ժողովրդական երգը, անս այն ասպարեզը, որին ես պիտի նշիրեմ ինն »:

Այդ ոգով էլ նա գործում է այսօր Երեւանում, ուր ուսումնասիրում է նա նոր կեանքը, նոր կուլտուրան և ստանում քազմազան ապաւորութիւններ:

1924 հոկտեմբերին Երեւանի պետական կօնսերատօրիայի առաջին համերգը նւիրում են Ա. Սպենդիարեանի ստեղծագործութիւններին: Համերգը ղեկավարում է ինքը կօմպօզիտօրը, ուր հանդէս է զալիս նա իր նւազախմբով ու մեներգներով և ունենում գեղարուեստական մեծ յաջողութիւն:

1925 թվին անցնում է Բազու և տալիս մեծ սիմֆոնիքական համերգ, որը մասսայի կողմից մեծ ընդունելութիւն է գտնում: Համերգից յետոյ Սպենդիարեանի պատկն տալիս են մի մեծ բանկէտ, որտեղ հայ կօմպօզիտօրը սիրալիբ և անկեղծ ընդունելութիւն է գտնում թուրք գեղարուեստասէր հասարակութեան կողմից:

Բազուի համերգից յետոյ անցնում է նա թիֆլիս մասսաների համար նորանոր համերգներ կազմելու գեղեցիկ իդէաով սոգորւած:

III. Ազդեցութիւններ

Սպենդիարեանը ղեռ եւս մանկութիւնից ենթարկւում է զանազան ազդեցու. թիւնների: Նրա մանկական հոգու վրայ անջնջելի դրոշմ դնում է նրա դաշնա. կահար մայրը: Ընտանեկան ջրկապատից յետոյ նրա վրայ խոր հետքեր են թող. նում Դրիմի մեղմ և գեղեցիկ բնութիւնը և թաթարական ինքնուրոյն կնիցաղն ու երգերը, որոնց ազդեցութեան տակ էլ գրում է նա «Դրիմի էսիդները»: Սակայն նրա երաժշտական ստեղծագործութիւնների վրայ ամենամեծ ազդեցութիւնը թող. նում է ռուսական երաժշտութիւնը: Թուս յայտնի երաժիշտներից Գլինկան և զլխաւորապէս իր ուսուցիչ՝ Ռիմսկի-Կօրսակով դնում են նրա վրայ իրենց ազ. ղեցութեան խոր դրոշմը:

Եւրոպական երաժշտութեան ազդեցութիւնը չի նկատուում նրա ստեղծագործութիւնների վրայ, բայց առանձնապէս ուսումնասիրել է նա երաժշտական հանձարներին, որպէս զի կատարելագործել իր երաժշտութեան տեխնիկայի մէջ:

Նրա վրայ ազդում են նաեւ համաշխարհային պատերազմը և յեղափոխական դէպքերը, որոնց ազդեցութեան տակ էլ նա տալիս է հերոսական մոմէնտներ իր վերջին մի քանի գործերի և գլխաւորապէս « Ալմաստ » օպերայի մէջ:

IV. Համերգային քննադատութիւններ

Պետրոգրադի Կոնսերւատորիայի վարիչ հանճարեղ ուսուցիչ Կլաւդուս Նովը Սպենդիարեանի Պետրոգրադում տւած Սիմֆոնիկ համերգի մասին գրում է. « Անցեալ շաբաթ ֆիլարմոնիայի կոնցէրտում մեծ յաջողութեամբ կայացաւ յայտնի երաժշտագէտ Սպենդիարեանի համերգը: Ես գտնում եմ, որ Սպենդիարեանը ժամանակակից ամենատաղանդաւոր կոմպոզիտորներից մէկն է և մեծ երաժիշտ: Նրա երաժշտութիւնը վերին աստիճանի բովանդակալից է, ինքնուրոյն, գունաւոր, նուրբ և անուշաբոյր »:

Մի ուրիշ քննադատ՝ Դէմ « Երեկոյեան համար » խորագրով ռուսական թերթում այսպէս է արտայայտուում. « Երէկ ֆիլարմոնիայի մեծ դահլիճում, 1923 թւի Դեկտ. 5ին, կայացաւ Ալ. Սպենդիարեանի ստեղծագործութիւնների սիմֆոնիկ համերգը: Առաջին անգամ նազգեցին Սուիդա և Ալմաստ » օպերայից, էտրուներ հրէական թեմաներից և երգեր: Այդ նոր աշխատանքների մէջ երաժշտութիւնը ֆիւում է անփոփոխ: Թւում էր, թէ այդ ստեղծագործութիւնները, որոնք կրում են տեղական դրոշմ, շուտով պիտի կորցնէին իրենց հետաքրքրութիւնը, բայց իրապէս այսպէս չեղաւ: Սպենդիարեանի ստեղծագործութիւններից հոսում է ոգեւորութեան կենդանի հոսանքը: Նա շատ բազմակողմանի է և ստեղծագործող. ոչ մի բոպէ չի յղանցեցում լսողի ուշադրութիւնը և շարունակ գրաւում է զարգացնելով նրա մէջ սեւերու տրամադրութիւնը: Երաժշտագէտի օրկէստրան ամենահասարակն է: Նա առանց էքստրաւագանտ (տարօրինակ, խելագար) տէմբրի՝ յարարեութիւններից օգտւելու կարողանում է ցոյցնել կենդանի գոյներ և վերարտադրել առանձին հնչիւնութիւններ: Նրա ճարպիկ և ճաշակով օգտագործումը սքանչալնում է դիտողին: Սպենդիարեանը ցոյց տւեց և օրկէստրի ղեկավարի շնորհք. նրա ամէն մի զգայուն շարժումն անցնում էր դէպի օրկէստրը և արտայայտում գունաւոր խաղերով: Առհասարակ ընդունելութիւնը շատ անկեղծ էր և տաք:

« ԳԵՂԱՐԻԵՍԻ ԿԵԱՆՔԸ » խորագրով ռուսական թերթի N° 50-ում (1923 թ.) Է. Տ. քննադատն գրում է այսպէս. « Սպենդիարեանի կոնցէրտը ճիշդն ասած ծանօթացրեց Պետրոգրադին յայտնի հեղինակի (Պուշկինի) « Երեք արմաւենի » ստեղծագործութեան հետ: Սպենդիարեանն արեւելեան երաժշտութեան պեղնոգրաֆիկայի գեղեցիկ տիրապետողն է, լարային գործիքների միջոցով: Նա նուրբ ճաշակով, ներդաշնակ անկեղծութեամբ և միաժամանակ հարուստ երեակայուութեամբ օժտւած երաժշտագէտ է: Եթէ այդ բոլոր յատկութիւնների վրայ աւելացնենք նրա ոգեւորութիւնը, ջերմութիւնը, որ նա դրեց նազի ղեկավարութեան մէջ, պարզ է այն մեծ յաջողութիւնը, որ նա ունեցաւ: Նրա սքանչելի, նուրբ, պարզ օրորը կրկնեց երկու անգամ »:

1. Տէմբր (ֆր.), մի և նոյն բարձրութեան ձայնի տարբեր գունաւորման զանազան մարդկանց կամ գործիքների, Ա. Ե.

Մի այլ ճինադատ Մոսկւայում, ֆիւրմենիային խորհուրդ է տալիս Սպենսերիանի համերգը նախաձեռնել Մոսկւայում, ապա աւելացնում է. «Իր ստեղծագործութեան մէջ Սպենսերիանը միշտ դիմում է ժողովրդական գեղարուեստի կենդանի աղբիւրին և այդ մտքով նա միանգամայն համակերպւում է նոր յիշատական ժամանակի պահանջներին: Նրա ստեղծագործութիւնները մատչելի են լայն խաւերի հասկացողութեան »:

Այս ճինադատութիւնները գեղեցիկ կերպով բնորոշում են նրա երաժշտական մեծութիւնը, նրա տաղանդի ուժը:

V. Ա. Սպենսերիանի երաժշտական ստեղծագործութիւնները ամբողջական պատկերը

Սպենսերիանին իր երաժշտական քսան և հինգ տարւայ ժամանակաշրջանում գրել է երաժշտական բազմազան կտորներ, որոնցից շատերը դեռ մնում են անտիպ: Այդ ստեղծագործութիւնների մեծ մասը գրած է նազախմբի, իսկ փոքր մասը մենեքզների համար: Նրանց մէջ արեւստագէտը հանդէս է գալիս իր տաղանդի ամբողջ թափով: Գծենք այժմ նրանց պատկերը:

Ա. Տղաբաժները

1. Օր. «Զորս ուսման» (վիպական բովանդակութեամբ փոքրիկ երգ քնարական շէշուով), երկուսը բարձր և երկուսը միջակ ձայնի համար, ֆորտէպիանայի նազաժութեամբ:
2. » «Աստուծոյ ծախը», ֆորտէպիանայի նազաժութեամբ:
3. » «Երկու պիւն», օրկէստրի համար:
4. » «Կոնցերտային ուվերտիւրա», նազախմբի համար:
5. » «Զորս ուսման», սիմֆոնիայ բարձր ձայնի համար, ֆորտէպիանայի նազաժութեամբ:
6. » «Պաշտօնինի հիւշը», ձայներգութիւն, խառն ձայների համար, օրկէստրի նազաժութեամբ:
7. » «Զիւրան ու յաւիթմարսը» (խօսք Գարիբի), բալլադա, բաս և օրկէստրի համար:
8. » «Զկոխած արաք», էլէպիա, խառն խմբի համար, բաս — solo օրկէստրի նազաժութեամբ:
9. » «Դրիմի էսկիզներ» Ա. Սէրիա, սուիտներ, նազախմբի համար:
10. » «Երեք Արմանին» (խօսք՝ Լիբմանովի), սիմֆոնիական պատկեր, օրկէստրի համար¹:
11. » «Երկու ուսման», միջակ և ցած ձայների համար, ֆորտէպիանայի նազաժութեամբ:
12. » «Danse ancienne», օրկէստրի համար:
13. » «Զորս ուսման», բարձր ձայնի համար, օրկէստրի նազաժութեամբ:
14. » «Խաչաբան», Ղրիմի թուրքերի պար, ֆորտէպիանայի նազաժութեամբ: ✓
15. » a) Canonetta, չափակ և ֆորտէպիանայի համար. — b) Barcarolle, վերջնիւն և ֆորտէպիանայի համար:
16. » «Աստուծոյ յիշատակին», Լանտաուս **, խառն խմբի և ֆորտէպիանայի համար:
17. » «Թախարական» երգ » (խօսք՝ Պուշկինի), բարձր ձայնի և ֆորտէպիանայի համար:
18. » «Համերգի վալս», օրկէստրի համար:
19. » «Զգաւորութիւն», լէզնդա, արատպիլ, միջակ ձայնի համար, օրկէստրի նազաժութեամբ:
20. » «Ղրիմական Գարսապովի յիշատակներ», ազային պրելուդիա (երաժշտական նախերգանք), օրկէստրի համար:
21. » «Երկու մէլոդիկանայի» (Զիւլիօլից, լուսնաստեղծական երկի ըմբիբցում երաժշտութեան ձայնակցութեամբ), օրկէստրի նազաժութեամբ: — a) «Մենք կ'անդադրանանք»². — b) «Երգչիկ»:
22. » «Արեւմտեան երգեր», բարձր ձայնի համար, ֆորտէպիանայի հետ:
23. » «Վալսուպիլի ներսը», մարշ կազապի երգերի համար, օրկէստրի նազաժութեամբ:

1.2. Արմանային են Գլինկայի մրցանակին: Գլինկոն սկիզբ է դրել ուսական ազգային երաժշտութեան:

** Մի բանի ծնած երաժշտական կտոր:

24. Օր. «Մայիսի տառնի փառքի օրը», հիմն, խառն խմբի և օրկէստրի հետ:
 25. » «Հայկական ներուստի երգ», աւետիկ և օրկէստրի համար:
 26. » «Փարոզի ցար», լեզնեզա, կոնտրալտայի համար, նաւագայի հետ:
 27. » «Հօրեղբայր Վանիա» (խօսք Զեյնովի), մէլոդիկամանջ:
 28. » «Բէթա — քարոզիչ», տասնպիկ կոնտրալտայի համար, օրկէստրով,¹
 29. » «Նրանք սիրում էին միմեանց» (խօսք Հայնէի):

Բ. Աւելաներ

1. Օր. «Ղրթի էսկիզներ» Բ. աւերա, սուփա, օրկէստրի համար:
 2. » «Ելիկու երգ», Ղրթի թաթարների, սօպրանայի համար, օրկէստրի հետ: — Զ) Օրօրօցի երգ. —
 Բ) «Պիտառօվեան»:
 3. » «Սուփա», Սիկրայնական թէմայով, երգիչի խմբի և օրկէստրի խառն նաւագայի համար:
 4. » «Պրեյլովու և պար», իսկական թէմա, երկու ինֆանկի և ֆորտէպիանայի համար:
 5. » «Իսիլ» (հրամաշարան կոտր վարժութեան համար), հրեական թէմայով, փոքր օրկէստրի համար:
 6. » «Երգի ու պարի Ղրթի թոքերի»: — Զ) «Ելիկու երգ», միլիալ ձայնի համար, ֆորտէպիանայի
 կամ ինֆանկայի հետ:
 7. » «Իլդի սիրահարը», իսկական ժողովրդական երգ, բարձր ձայնի համար, օրկէստրի նաւագառ.
 թեմա:
 8. » «Օ՛ր քառ, երեսասարգ Մէշ», բոման, միլիալ ձայնի համար, ֆորտէպիանայի հետ:
 9. » «Ամստա», օպերա, լուր զործողութեամբ:
 10. » «Պրօրօզ» (Նախաբան) և «Լիլիլ» (Վերջաբան),²

Երաժշտական այդ ստեղծագործութիւններից շատերը նաւագել են ոչ միայն Ռուսաստանի, այլ և արեւմտեան երկրների սիմֆոնիքական համերգներում:

Այդ երգերը պատմում են ձեզ ժամանակաշրջանի մասին, պարզում են երաժշտական այն հոսանքներն ու տրամադրութիւնները, որոնք բղխել են արեւելեան ժողովրդի հոգեբանութիւնից: Նրանց ետևում է ինքը՝ ստեղծագործող արեւել. տաղէտն իր պայծառ և բնորոշ դէմքով:

VI. Սպենդիարեանի երաժշտութեան քննոյթը

Ալ. Սպենդիարեանի ստեղծագործութիւնների ամբողջ բնոյթը և ոճը արեւելեան կօլորիտը, գունագեղութիւնն է: Եւ հէնց այդտեղ էլ կայանում է նրա ամենամեծ ոյժը: Նա իր ստեղծագործութիւնների մէջ երևան է հանում զլիսաւորապէս արեւելեան ժողովրդական հարազատ երգերի և առհասարակ արեւելեան կենդանի երաժշտութեան ամբողջ էութիւնն ու գեղեցկութիւնը: Այդ նպատակով էլ նա վերցնում է արեւելեան ազգերի ժողովրդական երգերն ու զրական թէմաները, մշակում նրանց արեւելեան երանգով, ոճով ու հոգեբանութեամբ և կերտում է արեւելեան ինքնուրոյն երաժշտութիւնը: Այդ ուղղութեամբ են զբաղում նա «Ղրթի էսկիզներ», «Երեք արմաններ», «Թրքական երգ», «Արեւելեան մերօրիս» և «Ալմաստ» օպերան:

Արեւելեան երանգաւորութեան հետ միաժամանակ՝ Սպենդիարեանն օգտւում է նաեւ եւրոպական երաժշտութեան տեխնիկական կատարելութիւններից, Դա նրա խորացումն է:

Առհասարակ նրա ամենաուժեղ ստեղծագործութիւնները նաւագայների համար են և արդէն նրա տաղանդի ամբողջ ոյժն ու թափը կայանում է լարախմբի մէջ:

1. Աւետանցել է Գլինկայի մրցանակին:

2. Յիշեալ ցանկը մեր ինդեքսով կազմել է հենց ինքը՝ Ալ. Սպենդիարեանը:

Նրա աշխատութիւնների մէջ կարևոր տեղ են զբաղում նաեւ մենեքաները, որոնք իրենց մեկամաղձոտ և էլէգիական բնոյթով ցուցահանում են նրա տաղանդի ամենաբնորոշ կողմը: Այդ մենեքաների զլխաւոր թէման վերցրել է Սպենդիարեանը զանազան ազգերի ժողովրդական երգերից: Այդ պատճառով էլ նրանք խոր տպաւորութիւն են թողնում:

VII. Ա. Սպենդիարեանի երաժշտութեան զգացմունքը

Ա. Սպենդիարեանի առաջին շրջանի ստեղծագործութիւնների մէջ զերազանցօրէն իշխում է լիբիզմը իր մեկամաղձոտ, նուրբ և էլէգիական բնոյթով: Այնտեղ կոմպոզիտորը ցուցահանում է իր ներքին հոգեկան աշխարհը, արտայայտում իր զգացումներն ու խոհերը: Միաժամանակ ցուցանում է նա ժողովրդի հոգին, մասսայի կեանքը և շարկապում իր հոգեբանութեան հետ:

Այդ շրջանի ստեղծագործութիւնների գոյները աւելի պատկերաւոր են, թափանցիկ, մեղմ, խորը, քնքոյշ և շարժուն:

Նրա երկրորդ շրջանի ստեղծագործութիւնների մէջ որոշ տեղ է զբաղում դրամատիզմը: Այդ ուղղութեամբ է զբաղում նրա «Այմաստ» օպերան, ուր տալիս է նա դրամատիքական, հերոսական ուժեղ և բուռն մոմէնտներ:

Այժմ անցնենք նրա երաժշտական երկու գոհարներին՝ «Երեք Արմատեան» և «Այմաստ»-ի բովանդակութեան:

ԱՐԱՐ ԵՐԵՄԵԱՆ

(Շարարայեղի)

Մ. - Ռ. ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԵՍԸ

□ ♦ □

Թանկարժաթին մոլեգին փոթորկէ մը վերջ, կապտու երկնքով՝ թիէփուկան դաւժի՛նն իր գեղանկար առաստաղին տակ կը համախմբէր վնեւտարնակ հայութիւնը, այն սրբազան յարկին տակ՝ ուր կը թեւածէին բերկրաւից՝ Մուրատի և Ռափայելի ազգասէր անմահ ոգիները:

Մրրիկն ու անոր յաջորդած անդորրունութիւնը խորհրդածել տուին իսկոյն տխրաւնոյշ պատկեր մը օրուան տեսարանէն. կրակի, սուրի մահազոյժ անբաժնեբէն պղծած հայուն վերջին և միակ յոյսերը, այդ անոյշ «զրգարանին» մէջ, որ «Հա-

յաստանեայց բնագաւտի» բովանդակ գեղն և ոգին ունի, Մ. Ռ.-ի գրկին մէջ, Մեծին Մխիթարայ սերունդին շնչով՝ խաղաղութիւն, լոյս, կեանք գտան. երջանիկ քան շատ մը տառնեակ հազարներ որ դեռ ցիր ու ցան կեանքի ու մահուան երկունքը կը կրեն: Ու այդ օրը, այդ ժամուն, այդ պատանինները քաջակամ և առողջ մարմնով, նրբացած ու հարստացած հոգիով մը այն ամէն բանով՝ որ զերազանցապէս բարձր և սուրբ է, կրօնքի և ազգին սիրով, պատարաստ էին պարզել իրենց թոյլը դէպի կեանք մը յոյսերով լի, ինչպէս թոշնիկներ որ կը սլանան վերջին անգամ մայրենի բոյնէն դուրս՝ սորված թոշիլ ու ապրիլ. բայց կը մնար դեռ յետին հանգիստը ժամը, յորում հոր մը խրախոյան